

Висновки

Виходячи із зазначеного вище, можна стверджувати, що в умовах інформаційного суспільства головним завданням дослідників проблем науки та вищої освіти стає розробка стратегій сучасної вищої освіти, в якій чільне місце має зайняти вища технічна освіта, оскільки саме в її системі готуються фахівці, покликані створювати комп'ютерні програми в різних соціальних практиках.

Ці стратегії, на нашу думку, мають ввібрати в себе найкращий досвід функціонування вітчизняних і зарубіжних університетів, а їх методологічною базою можуть стати праці філософів науки та філософів освіти, в яких здійснюється цілісний аналіз сучасного рівня системи вищої освіти.

Список літератури

1. Оноприенко В.И. Науковедение: поиск системных идей. – Киев: ГП «Информационно – аналитическое егентство», 2008. – 288 с.
2. Дротянко Л.Г. Особливості диверсифікації закладів вищої освіти в інформаційну епоху. Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. Збірник наукових праць, № 1(11), 2010. – С.9.
3. Сокулер З.А. Институты власти и наука эпохи модерна. – Научный журнал Науковедение, 2000, № 2. – С.9.

4. Лиотар Ж. – Ф. Состояние постмодерна / Пер. с фр. Н.А. Шматко – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. – С.117.
5. <http://scholar.urfu.ac.ru/courses/Telecom/vocab/basis.html>
6. <http://www.info.jinr.ru/~jinrmag/win/1999/43/nauk43.htm>
7. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с.
8. Бойко А.І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно – філософський аналіз /А.І. Бойко. – К.: Знання України, 2009. – 379 с.
9. Концепция «общества знания» в современной социальной теории: Сб. науч.тр./ Отв. ред.Д.В. Ефременко. – М., 2010. – 234 с.
10. Дракер П. Посткапиталистическое общество// Новая постиндустриальная волна на Западе. – М.: Academia, 1999.
11. Пахомов Н.Н. Кризис образования в контексте глобальных проблем // Философия образования для XXI века. – М.: Логос, 1992. – 212 с.
12. Карлов Н.В. Путь познания, или дорогу осилит идущий...// Вопросы философии. – 1996. – № 5. – С. 3 – 5.
13. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практико – ориентированных образовательных процессов). – М.: Интер – Диалект+, 1997. – 697 с.
14. Икеда Д., Садовничий В.А. Рубежи веков: диалоги об образовании и воспитании. Москва: МГУ, 2004. – С.9–36, 133–188.
15. Розов Н.С. Конструктивная аксиология и интеллектуальная культура будущего // Философия образования для XXI века. – М.: Логос, 1992. – 212 с.

Н.А. Ченбай

ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ
В статье определяются стратегии повышения уровня фундаментальности научно-технического знания в современном техническом университете.

N. Chenbye

FUNDAMENTALITY OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL KNOWLEDGE IN TECHNICAL UNIVERSITIES IN INFORMATION SOCIETY
The strategies of raising the level of the fundamentality of scientific knowledge in the technical universities are defined.

УДК 141.7 (045)

Т.Г. Шоріна, асистентка

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО САМОВІДЧУЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМА ІСТОРИЧНИХ ПЕРСПЕКТИВ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті з'ясовуються сучасні особливості самовідчуження людини в суспільно-політичній, морально-етичній, культурній, повсякденно-утилітарній сферах життя, а також міра готовності масової свідомості відповідати на виклики історичних перспектив.

Вступ

Поступ історії людства в своїй конкретності здійснюється, відомо, не по прямій магістральній лінії прогресу. Його сходження є суперечливим, пов'язаним із відхиленнями, регресивними поверненнями, зигзагами, кризами, з-поміж зазорів яких, проте, пробиває собі шлях історична необхідність. Здатність людини трансцендувати своє майбутнє за допомогою ідеально-теоретичних і предметно-практичних сил є історично розвинутою здатністю, що породжена власною працею й зусиллями. Уміння людини відволікатися від світу й самозаглиблюватися – специфічно людські способи буття, але, як історично похідні, вони, можуть бути й зворотними. Якщо людина – свій власний «проект», то він завжди відкритий, незавершений. Виходить, що погроза історичної «зворотності» виникає в міру втрати людиною здатності діяльнісного розпредметнення

опредметнення суспільних сутнісних сил. Ця самовтрата й самовідчуження припускає зворотність до нерозрізненого природного існування, а у своєму конкретно-історичному русі – до соціального збайдужіння й абсолютизації наявного суспільного порядку. При останньому історія звивається в повторюване кільце циклічності, коли всі часи й розрізнення згортаються в одне й наступає вічна повсякденність міфу. Для «проекту» Людина подібний стан є тупиковим. Про загрозу його розпаду, рівнозначну втраті власної справжньої міри, виродження неординарною попереджав ще іспанський філософ Ортега-і-Гассет. Сучасні люди, констатував він, «відмовилися від самозаглиблення й зробили вибір на користь неучтва» [1, с. 496]. З тих самих пір, можна припустити, місцем, що оберігає їхній вибір, що опікується ними, щедра і уважна до їхнього історичного паразитизму стало суспільство-фантом, воно замі-

нило ідеальні інтенції споживанням власних структурних цінностей, це – «суспільство споживання».

Постановка завдання

У суспільстві споживання, що взяло на себе функції провідника духовних цінностей, сприйняття історичного часу набуває нелінійної багатозначності. У релятивному плюралізмові його встановлень серйозність і значимість змістів підривається, тому сприйняття історичності на рівні масової свідомості обертається «віртуальним розважальним тлом повсякденного комфорту» [2]. З іншого боку, мертві форми організації для самої системи влади все більше стають непосильними, оскільки нескінченна гонитва за підвищення екстенсивної виробничої ефективності й нерозумно напружені «очікування» більше не узгоджуються з її стійким status quo. Тому об'єктивно актуалізується пошук «нових» систем цінностей, які виводять із пастки суспільного розпаду. У статті піднімається питання про проблему альтернативних бачень суспільного розвитку, про онтологічні, світоглядні, аксіологічні детермінації осмислення даного вибору.

Ставиться завдання з'ясування сучасних особливостей самовідчуження людини в суспільно-політичній, моральній, культурно-дозвільній, повсякденно-утилітарній сферах життя, а також міри готовності масової свідомості відповідати на виклики історії.

Аналіз досліджень і публікацій

Для філософії ХХ ст. поняття відчуження стає центральним. Істотний вплив на розвиток його розуміння в сучасній філософії виявили концепції представників класичної німецької філософії й, насамперед, Ф. Гегеля, Л. Фейєрбаха, К. Маркса. Ф. Гегель розумів відчуження як позитивний, онтологічно необхідний процес озвнищення світового розуму в природі й історії, і опредметнення сутнісних сил людини. В результаті самовідчуження духу твориться світ у вигляді взаємопроникнення буття й індивідуальності. Відчуження, звідси, є іманентним і людському буттю. На противагу Ф. Гегелю, К. Маркс у відчужених формах «духу» вбачав не відчуження самої свідомості, але відчуження дійсного людського життя, в основі якого лежить відчуження людини в праці.

У рамках основних напрямків західної філософії ХХ ст. проблема відчуження розглядалася, насамперед: у філософії екзистенціалізму, неофрейдизму, персоналізму, Франкфуртської школи (Е. Фромм, М. Горкхаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе, Ю. Габермас і ін.). У руслі неомарксизму в ХХ ст. проблему відчуження розробляв Д. Лукач, акцентуючи особливу увагу на проблемі «товарного фетишизму» й уречевлення. Дослідження проблеми відчуження відбивається й у філософії постструктуралізму, постмодернізму (М. Фуко, Ж. Лакан, Ж. Деріда, К. Касторіадіс, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Бодріяр, Ж. Дельоз). У контексті глобалізації й інформаційного суспільства соціальні та соціально-психологічні вияви відчуження досліджували такі західні дослідники, як З. Бауман (проблеми втрати людиною ідентичності, соціальна апатія, інтерсуб'єктивізація відносин, самотність); Гі Дебор (самовідчуження виявляється в споживанні товарних і медіа фетишів, людина втрачає право вільного судження й більше не належить собі);

К. Касторіадіс (відчуження бачиться як гетерономія, як влада уяви, що набула самостійності, і детермінує саму реальність та бажання людини) і ін.

Серед радянських, російських і українських учених над історико-філософським дослідженням відчуження працювали В. Ф. Асмус, Г. С. Батіщев, Д.Ю. Давидов, Е.В. Ільєнков, І.С. Кон, М.К. Мамардашвілі, О. П. Огурцов, В.І. Овчаренко, В. А. Погосян; українських – В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко, В.С.Горський, М.І. Михальченко. У соціально-філософському аспекті розвитку особистості в сучасній культурі серед українських дослідників – назву К.К. Жоля, А. А.І. Кавалерову, І.І. Ковалю, А. В. Місуна, В. І. Шинкарука, Г.І. Шалашенко й ін.

Безпосередньо в статті я буду спиратися на ідейно-теоретичну базу представників Франкфуртської школи в особі Г. Маркузе (працю «Одномірне суспільство» [3]), Е. Фромма («Анатомія людської деструктивності», «Здорове суспільство» тощо). В аспекті розуміння західного сучасного суспільства «Добробуту й Достатку» або «суспільства споживання», у з'ясуванні моральних і інтелектуальних трансформацій суспільної свідомості, які відбуваються під його впливом, я буду керуватися здобутками Ж. Бодріяра («Суспільство споживання» [4], «Символічний обмін і смерть»). У зрізі політологічних, соціологічних та історичних модусів свідомості предметом осмислення стануть ідейні позиції З. Бжезинського, Е. Тоффлера, Т. Фрідмана, Ф. Фукуями, Е. Хобсбаума та ін.

Основна частина

Незважаючи на сучасні формальні модифікації, феномен відчуження в його марксівському обґрунтуванні залишається актуальним донині. Відчуження праці виключає людину з дійсності тією мірою, якою жива праця збільшує предметне багатство; зовнішня участь робочої сили в процесі праці призводить до її поневолення власною діяльністю як бідно-одноманітною в результаті поділу діяльності, розширення її професіоналізації й перетворення людини на абстрактну людину; відчужена праця постає водночас відчуженням родового та індивідуального життя, перетворюючи її на засіб для підтримки індивідуального (=фізичного) існування; соціальне відчуження одночасно є самовідчуженням людини, коли людина як робоча сила в процесі конкуренції й здешевлення праці приречена на безробіття й убогість, а на рівні не-робочої сили відбувається відчуження сенсожиттєвих орієнтирів, теоретичне спустошення й соціальне падіння внаслідок кризи надвиробництва. Самовідчужуючи власну самодіяльність людина (робочий), на думку К. Маркса, перетворюється немовби на людську тварину: тваринні функції віднині стають її долею, а «людське перетворюється на те, що властиво тварині» [5, с. 91]. Тим самим одночасно з відчуженням людської сутності відбувається й її перевертання.

Класична ситуація зворотних відносин відтворює себе і з переходом суспільства до автоматизованого виробництва. Незважаючи на всі політико-економічні й культурні процеси соціальної інтеграції, Г. Маркузе наполягав на ідеологічному збереженні незмінного факту відчуження людини від самої себе, на її залежне, відсторонене від реального впливу на індивідуальне й громадське життя, становище.

Правда, змінюється напрямок у поневоленні живої праці: тією мірою, в якій фізична енергія перестає бути продуктивною і її місце займає розумова діяльність, тією мірою відчуження, згідно з Г. Маркузе, буде означати теоретичне відношення людини до процесу виробництва й до продукту (результату) виробничої діяльності.

Отже, на зміну стихійно антиномічному розвитку суспільства повинне прийти свідоме й планомірне керування його організацією, де наука та культурно розвинені здатності людини перетворюються на безпосередню продуктивну силу історії.

Про очевидність суб'єктивного «фактору» у поступі історії говорять і американські суспільствознавці Е. Тоффлер і Х. Тоффлер: «хто що одержує й хто що виробляє, – пишуть вони, – ніколи не залежало від одних ринків, – народи були головними акторами на світовій арені» [5, с. 528]. У новій системі багатства, що народжується, на передній план умов розвитку, на їхню думку, висувуються мислення, знання, професіоналізм і спілкування. Зростаючий вплив на розум і практику людей у цьому суспільстві все більше будуть виявляти культурна ідентичність, релігія, наука, мораль, політика й суспільні неурядові організації. Революційне багатство, зауважують дослідники, більше не перебуває у винятковій власності якоїсь однієї світової сили, воно – явище світового масштабу. Оскільки це так, то контроль над ним припускає якийсь світовий «баланс сил» у політичному співтоваристві, але реальність такого ставиться авторами під сумнів. Нестійкість світової економіки не узгоджується зі світовою політичною рівновагою. Хоча Тоффлери й визнають незвідність світового панування до матеріального багатства [6, с. 540], але саме в можливості володіння ним конкуруючих світових економік убачають загрози загальної нестабільності.

Внутрішню суперечливість «революційного багатства» з ідеологією економічного детермінізму оголив і автор світового бестселера «Плоский світ» [7] американський журналіст Т. Фрідман. За власним визнанням, у ході бесіди зі студентами Пекінського коледжу міжнародних відносин, він зненацька був поставлений у скрутне становище питанням про можливість рівних домагань економіки Китаю споживати стільки електроенергії і так впливати на дозвілля, як у період свого розвитку це робили Європа й Америка. Чи повинен Китай «обмежувати свої потреби» або брати «скільки потрібно» – питання, що розкриває структурно-ціннісні підстави теперішньої системи багатства. У своїй відкритості воно одночасно є і їх запереченням, і визнанням їх організаційної охоронності. На рівні методології це питання виявляє метафізичність дослідницького мислення вчених (Т. Фрідмана, Е. Тоффлера): визнання діалектики реального суспільного процесу не позначається в сфері їх ідеологічних переваг.

Проте, через тектонічні зрушення в матеріально-виробничій, науковій сферах, що відкривають можливість «економіки без грошей» (продуктивної творчої самодіяльності людини), проблема визначення майбутньої соціально-політичної конфігурації світової суспільної структури й принципів її існування є актуальною. Необхідність змін «правил гри» визнається не тільки в науковому світі, але й у політичних

і ділових колах. Загострення суспільного антагонізму підсилила глобальна економічна криза, що виникла в 2006 р. з фінансової кризи в США. Для вироблення підходів щодо глобального керування, координації світових інститутів, обговорення їх дієвості, а також для усунення економічних і соціальних проблем були організовані зустрічі країн «великої двадцятки», G20. Даний міжнародний клуб оголошувався основним глобальним форумом із міжнародного фінансово-економічного співробітництва [8]. Підсумки міжнародних самітів дозволили світовій громадськості говорити про збитковість і провал ліберальної моделі регулювання економічного розвитку, що існувала останні двадцять років. Дані висновки супроводжувалися вимогою структурної зміни наявної інституціональної конфігурації в напрямку більшої «прозорості» і справедливості правил взаємодії. У співзвучності із загальною інтенцією президент США Б. Обама, виступаючи на Генеральній Асамблеї ООН (вересень, 09), новий напрямок руху світу пов'язав із міжнародним співробітництвом, яке тепер повинне ґрунтуватися на «взаємних інтересах і взаємоповазі». Він закликав також визнати, що «світ не справляється з глобальними проблемами» [9]. Всесвітня економічна криза висвітила історичну обмеженість всесвітнього політичного керування.

У граничному узагальненні майбутні світові перспективи формулюється за допомогою дилеми: мережеве співробітництво на спільних партнерських інтересах і довірі, або збереження суспільної ієрархії й асиметричних відносин у межах соціоісторичного суперорганізму, що формується (Ю. Семенов).

На мій погляд, вибір на користь «співробітництва» не може бути зроблений, керуючись економічною доцільністю. Остання сама по собі є байдужою до соціальних і моральних наслідків своїх «ефектів». Те саме стосується й політичної діяльності, що, у своїй сутності, відстоєє й проводить інтереси бізнесу. Дійсно, «плоский» світ, що народжується, розгортається унікальною можливістю вирівнювання свого положення з іншими, майданчиком для повноправої й повноправної «конкуренції та співробітництва» усіх людей, охоплених світовим ринком виробництва й споживання. Одночасно з цим, Т. Фрідман констатує наявність серйозної геополітичної проблеми для країн плоского світу. Він попереджає про байдужність цього світу до тих, у чиїх руках «інструменти співробітництва». Будучи прихильником технологічного детермінізму, Т. Фрідман об'єктивно змушений визнати, що плоский світ однаково може виробляти як товари й прибутки, так і убивство й хаос, він «однаково благоволить і «Інфосис» і «Аль-Каїді» [7, с. 544]. Якщо позитивний вибір не може безпосередньо диктуватися ні економічною вигодою, ні соціально-політичною логікою, то чи можна його віднести до компетенції моральної необхідності? І вірно, сучасну світову кризу фактично не пов'язують із класичною причиною «кризи надвиробництва», а з фінансовими міхурами, породженими безпрецедентною владою світових банків і транснаціональних компаній, що запускають у світовий валютний оборот «зайві гроші», не забезпечені виробництвом, що перевищують розумні межі реальної потреби й похідного фінансового функціонування. Скандали навколо виплат бонусів топ-

менеджерам послуговували окремим прикладом виявлення спекулятивної, корупційної, грошово фетишизованої природи даної системи. Тому теперішня криза осмислюється ще й у моральних категоріях. Анархізм і дегуманізація приватного егоїзму як принципу економічної мотивації стали сьогодні не стільки очевидними, скільки відчутними силами в дезорганізації виробничих відносин. Постає завдання не тільки по-новому усвідомити такі моральні категорії, як благо, справедливість, солідарність, взаємна відповідальність, обов'язок, честь й ін., а й зробити їх основою морально-практичної поведінки людей. І, проте, я вважаю, моральна імперативність «переоцінки» альтернатив майбутнього теж не є визначальною умовою для вибору на користь «солідарності».

Традиційна класична мораль завжди апелювала до доброї волі людини, її особистих зусиль, вони й були основою доброчинності суспільства. У сучасній некласичній історії мораль як одна з форм соціальної практики все менш пов'язана з індивідуальною моральною мотивацією й особистими властивостями, але все більше – із інституціональними вимогами соціальних систем (А. Гусейнов). Отже, моральний вибір відносного майбутнього світового співтовариства, як тільки він усвідомлений різними елітами, не може не припускати виходу в сферу політичних дій і зв'язуватися із системними зрушеннями у формах організації праці. Правда, одна справа в політиці використовувати моральну риторіку для виправдання власної аморальності, а у фактичному житті ці області розводити. Інша – коли сама політика розвернеться продовженням вимог моралі, тобто буде застосовуватися в її аристотелівському розумінні. Тільки останній варіант припускає практичне здійснення ідеально морального. Разом із тим, мораль як форма суспільної свідомості не є емансипованою від історичної основи. Вона завжди не тільки відбивала, але й легітимізувала суспільний status quo. Трансцендування ж морального вибору як загальнополітичного, глобалізаційного в напруженості антиномій «суспільне» – «приватне», «праця» – «капітал», «цивілізація» – «природа» припускає виявлення загальнофілософських, світоглядних питань щодо історичного розвитку й вибір певної філософської позиції. Адже, скажімо, «вибір» між світовим пануванням або глобальним лідерством, як він концептуально прописаний у правого ідеолога З. Бжезінського або Ф. Фукуями, – це одна модель розуміння «свободи» і «демократії». Інший погляд на майбутню взаємозалежність, рівність і шляхи до нього, приміром, у теоретика сучасного ліворадикального суспільствознавства І. Валлерстайна або британського історика Е. Хобсбаума.

У бесіді з В. Іноземцевим про світові проблеми поточного сторіччя Е. Хобсбаум серед сильних негативних тенденцій відзначив «занепад світських ідеологій, які проголошували ідеї прогресу й розвитку» [10]. Якщо прогресистські світські ідеології розвитку не знаходять масової підтримки, що й спостерігається в дійсності, то відбувається зворотний процес – зміцнюється «тенденція відродження релігійних або ірраціональних учень». Можна зробити висновок, що відчуження життя сучасника виявляє себе тотально – як на рівні ідейно-теоретичному, морально-етичному, так і суспільно-політичному,

історичному. Трансцендування альтернативи «рівноправної взаємозалежності» замість «нерівноправної», безумовно, у такому стані виявляється утрудненим, а на рівні дискурсу – ілюзорним благом. Таємницю нового механізму суспільно-технологічного контролю над індивідом у сучасному інтегрованому суспільстві розкривав Г. Маркузе. Він убачав його в «нових потребах, які проводяться суспільством» [3, с. 272], потребах, спрямованих на придушення альтернатив історичного трансцендування й на герметизацію утвердженого „універсуму дискурсу й учинку” (Г. Маркузе).

Слід згадати погляди Ортега-і-Гассета. Світ, що вселяє людині дозвіл необмеженого задоволення життєвих потреб і, одночасно, надає забуттю необхідність опосередкування себе історичними засадами культури, сприяє породженню в суспільній психології феномена «розбещеного дитя» [11, с. 47]. Носій цієї психології у видимості панує над усіма речами, зауважує філософ, але сам не є паном над собою. Його відчуженість робить його меншим від самого себе, меншим від своєї справжньої культурної сутності, менше від світу цивілізації, у якій він живе. І тому він губиться у власному багатстві. В сучасній зарубіжній літературі ця «маленько-доросла» людина історії одержала назву «кідалт». І не випадково як у західних дослідженнях, так і у вітчизняних, тема «дорослих дітей», «зникнення дитинства» (як «злиття дитинства й дорослого світу» Д. Ріхтер, Н. Постман), «іграїзація життя» набрала широкого розголосу. Незпівмірність серйозності, масштабу, глибини історичних викликів відповіді з боку сучасних «кідалтів» змушує дослідників пильно розбиратися в цих культурних феноменах.

Автор самого терміну «кідалт» британський дослідник Ендрю Калькутт [12] причину затримки психологічного розвитку в біологічно зрілих людей убачає у впливі поп-культури. Народження останньої він виводить зі спадщини ідей біт-покоління («покоління розбитих») і руху контркультури кінця 50-х - 60-х років ХХ ст. Для молодих людей 60-х, бебі-бумерів, які завоювали протестні соціальні цінності і установки, прийняття класичної західної моделі дорослішання було тотожне вбудовуванню себе в механізовану індустріальну систему, проти якої вони й виступали. Насаджувані поп-культурою установки на «ранимість», «шаленство», «легковажність», «іронію» досліджуються Е. Калькуттом у якості підривних цінностей дорослого життя. Роль «жертви» і «дитини» приваблює не тільки своєю легкістю, але й тим, на думку вченого, що вони відстороняють від залучення «у складну й дискредитовану боротьбу за владу між конкуруючими, своєкорисливими дорослими». Позиція того, хто стоїть осторонь і над сутичкою історичних баталій, є позицією циніка, що естетствує, або споглядального абстрактного гуманіста.

Не дивно, що сучасник, який живе в просторі «постмодерністської чутливості», у цій ідеології «безладдя й розладу» (Б. Смерт), до реальності виражає те ж відношення – естетизовано гедоністське, гносеологічно релятивістське, морально «вільне» і соціально відчужене. З погляду Е. Калькутта, контркультурні ідеї 60-х сьогодні стають вербальною й візуальною мовою політичного ландшафту. І, скоріше, це є закономірним. У пору, коли сучасний

політичний істеблішмент переживає кризу керування й корозії структурних цінностей, «бунтарство» і «звільнення» від ліберальної системи капіталізму може запозичити форми колишнього трансцендентального сплеску контркультури (тоді спрямованого проти рузвельтівських ліберальних цінностей). І справді, «повернення» до п'ятдесятих-шістдесятих і боротьба за їхню культурну пам'ять особливо в 90-і роки стали помітним явищем на Заході. Так, зокрема, американський журналіст Т. Френд [13] у статті для *Vogue* від 1995 року констатував поширення ностальгії по Біту, за його атрибутами і стилем. Про біт проводяться конференції, його вплив є помітним у моді, сучасному мистецтві, літературі і навіть в автомобільному маркетингу. Біт сьогодні, це також пошук сучасниками общинних ідеалів. Головні цілі бітників коротко викладав сам засновник і ідеолог цієї субкультури Ален Гінзберг в 1982 р. [14].

Елементами руху були: духовне звільнення й сексуальна «революція» (звільнення гомосексуалістів, жінок, чорних); звільнення світу від цензури; демістифікація й/або декриміналізація канабісу та інших наркотиків; поширення екологічної свідомості; протистояння військово-промислової машинної цивілізації; звернення до цінності індивідуальної «ідеосинкразії» як конфронтуючій державній регламентації; увага тому, що Д. Керуак слідом за О. Шпенглером називав «другою релігійністю», що супроводжує завершальний етап цивілізації; і ін. Налаштованість на духовне товариство, віра в трансцендентне злиття людини й природи, психоделічні досвіди з розширеною свідомістю з метою досягнення «бачення» альтернативного цілісного світосприймання, героїзація спонтанності, подорожей, «містицизму» і життя «на дні» – усе це було культивуванням права «природної людини» у її «органічній святості» (Тімоті Лірі). Чим же викликане сучасне «загравання» з бунтарським минулим? Курити траву в наші дні, зауважує Т. Френд – «учинок скоріше майбутнього кандидата в президенти, аніж ізгоя» [13]. У повсякденні «артефакти» нинішньої реальності перетворилися й інші практики й ціннісні установки контркультури.

У сучасному соціально рухливому й ідейно плюральному суспільстві, де все залишається розривним і знову оборотним» [15, с. 109], де постмодерністська моральність зводить в абсолют індивідуальну автономію, культурне ізгойство або «відхилення» втрачає свою «революційну» інакшість, більше не будучи ні бунтарським, ні конформістським. Воно вбудовується в загальну парадигму постмодерного життя. Контркультурні віяння 60-х, отже, вертаються у своєму стилізованому, пригладженому, шаржованому й імітаційно віртуалізованому виді, з чим погоджується й Т. Френд, говорячи про тих, хто намагається наслідувати стиль біта, що вони спізналися на багато десятиліть і «приречені на мимовільні пародії».

В одному зі своїх інтерв'ю 1995 року Ален Гінзберг із сумом визнає можливу хибність кредо контркультури: «зміни своєї свідомості речей, і світ теж зміниться», або віри в можливість здійснення політичних змін шляхом аполітичних культурних впливів. «Може, це було помилковим, – додає він, – тому що нинішня Америка багато в чому є гіршою, ніж будь-коли» [16]. Поки ж дана «помилка» самосвідомості залишається пануючою в масовій свідомості, стінами відчуження

буде розділений світ «духу», суб'єктивна реальність і світ історії, соціально-політичної об'єктивної реальності. І доти вчені – суспільствознавці й гуманітарії будуть виявляти в суспільстві ріст споживацько-прагматичних орієнтацій, соціального нігілізму, суспільного паразитизму, гедонізму й громадської безвідповідальності. Сучасний інфант – людина, у свідомості якої у парадоксальний спосіб раціоналізм граничить із ірраціональним, серйозне – з ігровим, пізнавальне – з розважальним, логічність – зі спонтанністю, оптимізм – із песимізмом, віра – з безвір'ям. Він легко й безтурботно ставиться до соціального оточення, має мінімум зобов'язань, і «нікому нічого не винний». Інфантизм у цьому сенсі – певний тип світогляду, що забезпечує його носієві видимість здійснення свободи. З іншого боку, дослідниці т.зв. феномена «Пітера Пена» [17] прямо співвідносять діагноз «затримки дорослішання» із соціально-ринковими технологіями. Вони доводять, «загальні тенденції насадження культу молодості, втеча від реальності в «гарне життя» – явище преформоване політикою, економікою, культурою, усією бізнес-індустрією, що насаджує свій стиль. У цьому сенсі соціальний інфантизм відзначений печаткою нерозумності самої культури й свідчить про хворобу соціуму, виступаючи соціальною деформацією.

Про мінливість «демократичної свободи» у ринковому суспільстві, приреченому гомогенізувати своє життя, у свій час свідчив канадський учений М. Макклуюен. Він ясно показував, що сутність цієї свободи переважно полягає в тому, «щоб не помічати політику». А замість того, тривожитися щодо приватно-споживчих марак медіа-впливів, як то: «погрози, що йде від неукладеної шевелюри, волосатих ніг, млявої роботи кишечника, впалих грудей, від щелеп, що западають, надлишкової ваги й застою крові» [18, с. 262]. Маркетологи, проникаючи в психологію потреб і переваг людини, вивчаючи масові стилі поведінки ні на мить не залишають її наодинці із собою. З іншого боку, «прозорість» сучасника наступає об'єктивно внаслідок обплутаності суспільства інформаційно-комунікаційними каналами й залучення мас у віртуальні соціальні мережі. В останніх же будь-яка інформація стає надбанням громадськості. Так що сьогодні найбільше підтвердження ліберальна демократія може знаходити саме у віртуальному інтерактивному середовищі, де спостерігається «складання» елементів «цивільного співтовариства» і забезпечується свобода індивідуального самовизначення (зокрема, у блогох ЖЖ).

Однією з відзначених експертами особливостей російської блогосфери, на відміну від закордонної, є дуже глибокий характер розмов у ній і висока увага стосовно політики [19]. Але, незважаючи на це, наелектризовані антиномічними думками, ідейні зіткнення дуже рідко переходять в оффлайн, оскільки, зауважує російський публіцист Д. Биков, «реальне життя відділене в Росії від ідеологічних полемік надійним буфером» [20], пояснюючи його наявність нежиттєвим лицемірством самих ідеологій, можливість втілення яких призвела б до соціальних катастроф. Отже, соціальні мережі, згідно з його логікою, виступають із компенсаційною функцією зм'якшення й нейтралізації ціннісних і ідеальних суспільних протиріч. Для реального життя він пропонує обме-

житися дріб'язково-побутовими й особисто-смаковими перевагами, як-то «який крем від засмаги ефективніше, і в якого представника влади гармонійніше представлена краватка». Якщо приклад М. Макклюена розкриває ідеологічний код «вільної демократії» в якості відчуженої соціальної сили, то приклад Д. Бикова на рівні ідеології затверджує свідоме людське самовідчуження, придушене страхом і безвір'ям у майбутнє, яке безальтернативно бачиться «кривавим тупиком». В обох випадках суспільно-політична діяльність представлена в її збайдужілій до людини й стилізованій для неї (людини) безконфліктного комфортного життя формі.

Політична радикальність виключена й із кіберделічного крила комп'ютерної культури. На початку 90-х рр. тут знайшли своє трансформоване відбиття ідеї гіппівського соціального нонконформізму – їх уявлення про децентралізований «едем» і «повернення до коріння». Персональний комп'ютер убачався засобом «поширення інакомислення й розвінчання авторитетів» (Т. Розак), царством гармонії, краси, безкорисливості, на комп'ютер покладали надію змінити життя на краще. Але, як констатує відомий американський публіцист Марко Дері [21, С. 45], кібергіппі не поділяють інтересу ні до моди, ні до політичних рухів, ні до якого-небудь гатунку організованого активізму. На перший план у них виходить індивідуальне самовираження, самовипробування, пізнавальний серфінг і рекреаційно-ігрова діяльність.

Висновки

Соціальне відчуження не є простим роз'єднанням себе зі світом, і воно протікає не тільки в акті свідомості, а й пов'язане з втратою людиною основи власної самодіяльності в певних історичних умовах. Продукти самовідчуження маси є свідченням її самовідторгнутості, але бунт проти них у сфері «чистих ідей», чи то в реальному вимірі, чи то у віртуальному, так само як і споживчі свободи самовираження – свідчення її культурно-історичної незрілості, її інфантильності, та її смиренності (заспокоєння) із власним соціальним недоліком. Приймаючи особисте за «суспільне», суспільне віддається в компетенцію «демагогів» від влади, масовою свідомістю воно сприймається як приватна «справа професіоналів». Але й сама еліта, що вселяє масовій свідомості некритичність, приречена на власне метафізичне розуміння історичних змін, і не в змозі виробити нової життєвої стратегії, перерости себе. А останнє – саме та здатність, яка, за переконанням Ортега-і-Гассета, і відрізняє «вибрану меншість» від масової людини. Звідси ще впливає й те, що перетворення людини на «масу», або на споживача, є зворотним боком дезертирства керівних меншостей (Ортега-і-Гассет). Отже, ідеальне трансцендування історії в бік «справедливості й співробітництва» світоглядно (оскільки й йдеться про обрання людської міри розвитку людини) не може бути пов'язане з

філософським ідеалізмом. Суспільні перетворення, перебуваючи сьогодні в прямій залежності від перетворень суб'єктивного «фактора» або від радикальної зміни «людської душі» (Е. Фромм) можливі, на мій погляд, лише за умови предметно-практичної зміни форми соціально-економічних перетворень і інтелектуальної й моральної мужності це зробити.

Список літератури

1. «Дегуманізація искусства» и другие работы. Эссе о литературе и искусстве. Сборник. – М.: Радуга, 1991. – 639 с.
2. Дмитрий Горин. По ту сторону «принципа истории»: об одной особенности исторического самосознания // «Неприкосновенный запас» 2009, №6(68) / <http://magazines.russ.ru/nz/2009/6/go13.html>
3. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 526 с.
4. Жан Бодрийяр. Общество потребления. Его мифы и структуры. – М.: Республика, Культурная Революция, 2006. – 272 с.
5. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 г. // К. Маркс, Ф. Энгельс. Собр. соч. Т. 42.
6. Тоффлер Э. Революционное богатство. – М.: АСТ МОСКВА: ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с.
7. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века. – М.: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – 601 с.
8. Большая двадцатка" объявила себя регулярным главным форумом // Информационное агентство УНИАН, [27.09.2009 14:49] / <http://unian.net/rus/news/news-338223.html>
9. Обама провозгласил начало новой эры. 19:45 / 23.09.2009 <http://www.dni.ru/polit/2009/9/23/175666.html>
10. Эрик Хобсбаум. Масштаб посткоммунистической катастрофы не понят за пределами России 8 декабря 2004 г. // «Свободная мысль-XXI», 2004, №12. с.3-14. / http://scepis.ru/library/id_421.html
11. Ортега-и-Гассет. Бунт мас // Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С. 15–140.
12. Andrew Calcutt. Arrested Development: Pop Culture and the Erosion of Adulthood Continuum International Publishing Group Ltd. (2 April 1998), 224 p.
13. Тед Френд Битники, которых мы заслужили http://vladivostok.com/speaking_in_Tongues/ONTHE.HTM
14. Beat Generation // From Wikipedia, the free encyclopedia / http://en.wikipedia.org/wiki/Beat_Generation
15. Козловски П. Культура постмодерна. - М.: Республика, 1997. – 240 с.
16. Аллен Гинзберг. Легенда бит-поколения (Беседы и встречи Жана-Франсуа Дюваля, «Magazine litteraire», № 341.) / <http://algart.net/ankudinov/translate/ginsberg.html> Аллен
17. Елена Ярская-Смирнова, Галина Карпова, Мария Ворона «Веселье, непонимающие и бессердечные»? О феномене Питера Пэна. // «Неприкосновенный запас» 2008, №6(62) / <http://magazines.russ.ru/nz/2008/6/ia14.html>
18. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека. – М.: Жуковский: КАНОН-пресс-Ц, «Кучково поле», 2003. – 464 с.
19. Глубина резкости. Российские блоги отличаются от западных: здесь принято говорить на «умные» темы и не стесняться в выражениях. 25.04.2007 / <http://www.gipp.ru/print.php?id=17345>
20. Дмитрий Быков. Флеймогонная Россия, или Хвала дриздежу // АПН. Агентство Политических новостей 2008-07-16 / www.apn.ru/publications/article20350.htm
21. Дері, М. Скорость убегаения: Киберкультура на рубеже веков – Екатеринбург: Ультра. Культура; - М.: АСТ МОСКВА, 2008. – 478 с.

Т.Г. Шорина

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО САМООТЧУЖДЕНИЯ И ПРОБЛЕМА ИСТОРИЧЕСКИХ ПЕРСПЕКТИВ

В статье выясняются современные особенности самоотчуждения человека в общественно-политической, морально-нравственной, культурной, повседневно-утилитарной сферах жизни, а также мера готовности массового сознания отвечать на вызовы исторических перспектив.

T. Shorina

MODERN SELF-ALIENATION SPECIFICITY AND HISTORIC PERSPECTIVES PROBLEM

The article clarifies modern features of self-alienation of a man in political, moral, ethical, cultural, everyday-utilitarian aspects of life, as well as measures of readiness of the mass consciousness to meet the challenges of historical perspectives.